

Konge og kirke

Festskrift i anledning af Michael Bregnsbos 60-års dag

Konge og kirke

Festskrift i anledning af
Michael Bregnsbos 60-års dag

Redigeret af

Rasmus Glenthøj

Jørgen Mikkelsen

Stella Borne Mikkelsen

Sebastian Olden-Jørgensen

© Forfatterne og Syddansk Universitetsforlag 2022
University of Southern Denmark Studies in History and Social Sciences vol. 628
Sats og omslag: Dorthe Møller, Unisats
Trykt af Specialtrykkeriet Arco A/S

ISBN 978-87-408-3429-1

Konge og kirke er trykt med støtte fra:
Alfred Good's Fond
G.E.C. Gads Fond
Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse
Ingeniør N.M. Knudsens Fond
Institut for Historie, Syddansk Universitet

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller anden mangfoldiggørelse af denne bog er kun tilladt med forlagets tilladelse eller ifølge overenskomst med Copy-Dan.

Syddansk Universitetsforlag
Campusvej 55
5230 Odense M
www.universitypress.dk

Forsidebillede:

På Rosenborg findes dette suggestive billede af Frederik 3. malet af Wolfgang Heimbach. I baggrunden raser slaget ved Nyborg den 14. november 1659, der endte med et totalt svensk nederlag. Billedet er symbolsk, for Frederik 3. var ikke til stede, men sejren fandt sted på hans navnedag, og budskabet er klart: Sejren er Guds navnedagsgave til den ydmygt knælende konge. Vil man vide mere om den erindringshistorie, der knytter sig til slaget ved Nyborg, kan man læse efter i Michael Bregnsbo: "Fra propaganda for enevælden til markedsføring af Nyborg: Slaget ved Nyborg den 14. november 1659 i eftertidens erindring" og "Fynske skakspil: Et samtidigt lejlighedsdigt om slaget ved Nyborg 14. november 1659", J. Møller Jensen (red.): *Slaget ved Nyborg 1659: Historie, arkæologi og erindring*, Østfyns Museer, Nyborg 2009, s. 108-123, 124-134 og "Slaget ved Nyborg i eftertidens erindring: Om fejringen af Slaget ved Nyborg 1659 ved senere jubilæer", *Nyborg - før og nu*, 2008, s. 7-23.

Indhold

Tabula gratulatoria	7
<i>Rasmus Glenthøj, Jørgen Mikkelsen, Stella Borne Mikkelsen og Sebastian Olden-Jørgensen</i> Forord	11
<i>Jesper Carlsen</i> Martyrer i arenaen i det romerske Kartago	15
<i>Lars Bisgaard</i> Knud Konges helgenkult i tiden omkring 1500. Mellem religion og politik	27
<i>Ida Bull</i> Presteenker og andre enker: Gjengifte, pension eller fattigdom	47
<i>Sebastian Olden-Jørgensen</i> Christian 4.s ”ægte staldbroder” – lidt om Kirsten Munk	63
<i>Leon Jespersen</i> Københavns privilegier og de kongelige betjente	81
<i>Karsten Hermansen</i> Biskoppens bedømmelse. Bispevisitatsens funktion og forandring under enevælden	97
<i>Kurt Villads Jensen</i> En lærd mand i Odense – Thomas Broder Bircherod og Koranen	115
<i>Jørgen Mührmann-Lund</i> Præsten som politimand. Pietistpræsten Andreas Agerbechs strenge kirketugt	131
<i>Ulrik Langen</i> Nyhedsformidling mellem reportager, rygter og samtaler. <i>Kiøbenhavns Aften-Post 1772-1773</i>	145

<i>Jørgen Mikkelsen</i> ”Et nyt og herligt Beviis paa den bedste Landsfaders ømme Kiærlighed til Sit Folk”. Ansøgninger om indfødsret 1776-1785	159
<i>Lone Kølle Martinsen</i> Nordens Amazone. N.F.S. Grundtvig om Dronning Margrete 1.	177
<i>Claus Møller Jørgensen</i> Enevældig helstatspolitik 3. december 1839 til 21. marts 1848.	193
<i>Jens Rasmussen</i> J.P. Mynsters prædiken ved åbningen af Rigsforsamlingen i 1848 – set i forhold til N.F.S. Grundtvigs bededagstale	209
<i>Anne Engelst Nørgaard</i> Kongefiguren i politisk retorik, 1848-1849	225
<i>Jes Fabricius Møller</i> Var Frederik 7. katolik?	243
<i>Morten Nordhagen Ottosen</i> J.A. Gripenstedts kamp mot kongemakten i det skandinaviske alliansespørsmålet ca. 1854-1864	251
<i>Knud J.V. Jespersen</i> De kongelige ordenshistoriografer 1808-1994. Et gruppebillede	267
<i>Erik Nørr</i> Markering af kongeskifte og andre begivenheder i kongehuset 1839-1912. Kirkebøn, klokkeringning, hofsorg og skolefridage	277
<i>Per Boje og Jeppe Nevers</i> Kongehuset og erhvervslivet. Nogle erfaringer fra globaliseringsbølgen 1870-1920	297
<i>Odd Arvid Storsveen</i> Kolonialtilstanden. Et utkast til bedre innsikt i Norges dansketid	311
Bibliografi over Michael Bregnsbos forfatterskab	327

Tabula gratulatoria

Esben Albrechtsen
Nivå

Ronny Andersen
København

Ole Magnus Mølbak Andersen
København

Charlotte Appel
Aarhus

Anna Arnórsdóttir
Reykjavík

Agnes S. Arnórsdóttir og Per Ingesman
Aarhus

Oliver Auge
Kiel

Carsten Bach-Nielsen
Brædstrup

Lars Bisgaard
Davinde

Per Boje
Odense

Hanne Bregnsbo
Frederiksberg

Peter Bregnsbo
Helsingør

Poul Broe
Otterup

Jørn Brøndal
Odense

Ida Bull
Trondheim

Helle Bundesen
Odense

Jesper Carlsen
Odense

Peter Wodskou Christensen
Brønshøj

Bjørn Westerbeek Dahl
Nivå

Dansk Vejhistorisk Selskab

Poul Duedahl
Aalborg

Lisa Ersbøll og Tommy P. Christensen
Malmö

Christine Bregnsbo Fastholm
Frederiksberg

Niels Hemming Frandsen
Næstved

Jack J. Frederiksen
Odense

Rasmus Glenthøj
Gentofte

Harald Gustafsson
Lund

Erik Gøbel
Køge

Hans Schultz Hansen
Bolderslev

Karsten Hermansen
Marstal

Historisk Samfund for Fyn

Anders Holm Rasmussen
København

Ingeniør N.M. Knudsens Fond

Mette Frisk Jensen
Aarhus

Flemming Jensen
København

Leon Jespersen
Odense

Knud J.V. Jespersen
Tommerup

Hans Chr. Johansen
Odense

Steffen Elmer Jørgensen
Viborg

Claus Møller Jørgensen
Aarhus

Louise Nyholm Kallestrup
Nyborg

Ulla Kjær og Poul Grinder Hansen
Brønshøj

Nina Javette Koefoed
Aarhus

Tyge Krogh
Charlottenlund

Ulrik Langen
København

Gunner Lind
Valby

Thomas Lyngby
Hillerød

Birgit Løgstrup
Skørping

Jesper Majbom Madsen
Odense

Anne Magnussen og Per H. Hansen
København

Rasmus Mariager
København

Ingrid Markussen
Birkerød

Lone Kølle Martinsen
Odense

Jørgen Mikkelsen
Haslev

Stella Borne Mikkelsen
Haslev

Jørgen Mührmann-Lund
Aarhus

Per Grau Møller
Nr. Lyndelse

Anders Monrad Møller
København

Jes Fabricius Møller
Roskilde

Anne Mørk
Odense

Jeppe B. Netterstrøm
Aarhus

Jeppe Nevers
Odense

Marianne L. Nielsen
Odense

Per Nielsen
Odense

Torben Kjersgaard Nielsen
Åbyhøj

Jonas Skøttergaard Nikolajsen
Odense

Anne Engelst Nørgaard
Trondheim

Erik Nørr
Viby Sj.

Sebastian Olden-Jørgensen
Helsingø

Connie Holmsted Olesen
Virum

Thorsten Borring Olesen
Aarhus

Niels Wium Olesen
Aarhus

Marjatta Olesen og Jens E. Olesen
Greifswald

Erik Opsahl
Trondheim

Morten Nordhagen Ottosen
Oslo

Jakob Ingemann Parby
København

Jan Pedersen
Frederiksberg

Inger Lise Pedersen og Jørgen Steen Jensen
Frederiksberg

Klaus Petersen
Odense

Christian Damm Petersen
Odense

Bjørn Poulsen
Randers

Jens Rasmussen
Odense

Hrefna Róbertsdóttir
Reykjavík

Hanne Sanders

Lund

Kirsi Salonen og Kurt Villads Jensen

Stockholm

Saxo-Instituttet, Københavns Universitet

Per Seesko

Valby

Jette Selbach

Gentofte

Selskabet for Udgivelse af

Kilder til Dansk Historie

Pia Sigmund

Odense

Kirstine Sinclair

Nyborg

Mattias Sommer Bostrup

Silkeborg

Odd Arvid Storsveen

Oslo

Casper Sylvest

Nyborg

Nils Arne Sørensen

Odense

Jens Toftgaard

Odense

Lisbeth Ulsøe

København

Martin Lindø Westergaard

Odense

Nils Kristian Zeeberg

Hellerup

Forord

Alle, der kender Michael, ved, at han ikke har meget lyst til at bringe sig selv i fokus, men langt hellere vil tale og skrive om noget fagligt. Så da han afgjort fortjener at blive fejret på sin 60 års fødselsdag, kan intet være mere passende end at give ham et festskrift, hvor en lang række fagfæller fra ind- og udland kan hylde ham med faglige artikler.

Michael blev i 1989 cand.phil. i historie ved Københavns Universitet med et speciale, der få år senere udkom som bog: *Gejstlighedens syn på samfund og øvrighed 1775-1800, belyst ved trykte prædikener og taler* (1992). På det tidspunkt var han allerede godt i gang med de uddybende studier, der erhvervede ham ph.d.-graden med afhandlingen *Samfundsorden og statsmagt set fra prædikestolen. Danske præsters deltagelse i den offentlige opinionsdannelse vedrørende samfundsordenen og statsmagten 1750-1848, belyst ved trykte prædikener* (1994).

Studietiden bød på fagrelevante ansættelser ved Landsarkivet for Sjælland m.m. (1983-1989) og Rigsarkivet (1986). Efter afsluttet uddannelse arbejdede Michael først med registrering af begravelser i Holmens Kirke og som arkivarvikar ved Københavns Stadsarkiv, og fra 1990 til 1994 var han stipendiat og siden undervisningsassistent ved Københavns Universitet. Tiden i hovedstaden blev afsluttet med endnu et stipendium, idet Carlsbergfondet aflønnede ham for at gennemføre en undersøgelse af 1700-tallets supplikker. Det resulterede i bogen *Folk skriver til kongen* (1997).

Michael er født på Frederiksberg, men boede som barn nogle år i Odense, så der var på sin vis tale om en hjemvenden efter flere årtiers "diaspora" i København, da Michael i 1995 fik en adjunktstilling ved Institut for Historie, Kultur og Samfundsbeskrivelse ved det, der dengang hed Odense Universitet. Det er nu blevet til mere end 25 års ansættelse ved SDU, om end Michael flere gange midlertidigt har forlagt sin residens til Cambridge for at indsamle nyt materiale eller skrive på en bog.

I Odense har massevis af studenter og nu også engelskstuderende haft glæde af hans undervisning. Og det virker, som om, at Michael også sætter stor pris på denne rolle, i alt fald når studenterne gider forberede sig, og når undervisningen ikke foregår online! Blandt de studerende er han kendt for at være fagligt krævende, men de fleste har også forståelse for, at de høje krav gør dem dygtigere, end de ellers ville være blevet.

Allerede i 1980'erne fandt studiekammeraterne i foreningen De Historie-Studerende ud af, at Michael er en yderst driftsikker og pligtopfyldende administrator, der får tingene gjort i rette tid og med høj kvalitet. Disse egenskaber har man siden haft glæde af hos mange andre foreninger og tidsskriftredaktioner, hvor Michael i

flere tilfælde har haft krævende poster, typisk som sekretær eller kasserer, gennem en årrække. Det drejer sig om 1066 (redaktionsmedlem 1991-2002), Kildeskriftselskabet (i bestyrelsen fra 1998 og sekretær 2002-2010), Dansk Historisk Fællesråd (kasserer 2000-2008), *Nyt fra Historien* (redaktør 1998-2009), *Historie* (redaktionsmedlem 2003-2009) og *TEMP* (redaktionsmedlem siden 2013).

Derudover har Michael i mange år været meget aktiv i Historisk Samfund for Fyn og i Historisk Foreningsforening. Michael lægger nemlig stor vægt på at være en del af lokalmiljøet. Han betænkte sig da heller ikke et øjeblik på at flytte til Odense, da han i sin tid fik sit adjunktur. Og nu står han sammen med Lars Bisgaard hvert år ved studiestart i september for en byvandring i Odense.

Michaels administrative evner er naturligvis også blevet udnyttet med flid på SDU. Her har han bl.a. været studieleder 2006-2008 og viceinstituteder 2008-2012, begge gange med ansvar for undervisningskoordination. Desuden har han været formand for Historisk Filmklub ved SDU siden 1998.

Med hensyn til faglige netværk er der især grund til at fremhæve Michaels helt centrale rolle i det forskningsrådsfinansierede netværk om dansk-norske relationer, der blev gennemført i begyndelsen af 2010'erne, og det efterfølgende forskningsprojekt om konsekvenser og eftervirkninger af "skilsmissen" mellem Danmark og Norge i 1814. Projektet kastede mange resultater af sig, men fik også afgørende betydning for det fremtidige karriereforløb for de yngre forskere, der var tilknyttet projektet, og Michael kom således til at sætte stærkt præg på den næste generation af 1800-tals-forskere. Derudover var netværket og forskningsprojektet med til at skabe og udbygge kontakter, ikke blot mellem danske og norske forskere, men også til fremtrædende forskere i bl.a. Oxford, Amsterdam og Bielefeld.

Michael har også på andre måder været flittig til at etablere og vedligeholde internationale kontakter. Det er bl.a. sket ved deltagelse i mange internationale konferencer, der er blevet fulgt op af bidrag i antologier, hvor Michael gang på gang har leveret, hvad de udenlandske rekvirenter og "legekammerater" har efterspurgt i form af solid, pålidelig og velunderbygget viden om danske forhold.

I vore dage er der måske ikke så mange, der når at opleve mere end 25 år på samme arbejdsplads. Men selv om man forbliver på det samme sted gennem mange årtier og grundlæggende udfører den samme opgave hele tiden, kan man godt være meget dynamisk. Det er Michael et glimrende eksempel på. Han har således aldrig været bange for at give sig i kast med emner, der ligger langt fra hans oprindelige kerneområder. Hvis dette havde været tilfældet, var flere af bøgerne, f.eks. værkerne om det danske imperium og Caroline Mathilde, nok aldrig blevet til noget. Når man prøver sig selv af på denne måde, kan der til stadighed dukke nye og uventede opgaver op, som kalder på en dygtig historiker med "en god pen". I skrivende stund er Michael således – til sin egen overraskelse – ved at udvikle sig til byhistoriker. For den vellykkede bog om Londons historie har nu også banet vej for, at han både skal skrive om Præstø og Assens. I begge tilfælde får han dog lov til at holde sig til "kerneperioden" 1800-tallet.

Også med hensyn til formidlingsformer har Michael formået at tage udfordringerne op – forstået i ordets oprindelige betydning – og løst opgaven på fornem vis.

Det drejer sig om hans optræden i TV, radio og aviser, især som kongehus-ekspert, og hans rolle som historisk konsulent i filmen om Struensee. Og det var bestemt ikke Michaels skyld, at Mads Mikkelsen fik lov til at spille Struensee uden brug af paryk.

Privat er Michael også en travl person. Hverdagen byder på morgenture med hunden og svømning, og cyklen er det foretrukne transportmiddel. Han har været sammen med Marianne siden årtusindeskiftet. Familien er vigtig, og som ven og faglig kollega er Michael loyal og god til at holde kontakten, og det er altid en fornøjelse at læse den årlige nytårshilsen med beretninger om livets gang i Odense. Rejselysten har fulgt Michael, siden han som barn rejste med sine forældre. Rejser må gerne planlægges med frihed til både at opleve kultur og stor natur. Vandreture med rygsæk, vand og kiks lokker ligesom alle former for både og sporvogne. Turistfælder undgås, men køer til store historiske og musikalske oplevelser er noget ganske andet.

Hvis alle Michaels faglige interesser skulle være dækket i dette festskrift, ville resultatet have været et værk i flere bind. Det ville hverken økonomien eller læserne kunne holde til, så vi har valgt at fokusere på to områder, som i særlig grad har stået i fokus for Michaels forskning, nemlig kirkelige forhold og kongemagt. Vi finder, at det stemmer ganske godt med Michaels egen indstilling som forsker, at nogle artikler er overvejende historiografisk anlagte, mens andre i udpræget grad er arkivbaserede, og at festskriftet har en stor kronologisk spredning – fra oldtiden til 1900-tallet – samtidig med, at der er et klart tyngdepunkt i 1700- og 1800-tallet.

Rasmus Glenthøj

Jørgen Mikkelsen

Stella Borne Mikkelsen

Sebastian Olden-Jørgensen